

© THE NOBEL FOUNDATION 2000

General permission is granted for the
publication in newspapers in any language
after December 7, 2000, 5:30 p.m. (Swedish time).

Publication in periodicals or books otherwise
than in summary requires the consent
of the Foundation.

On all publications in full or in major parts
the above underlined copyright notice
must be applied.

Gao Xingjian

Litteraturens existensberättigande

Jag vet inte om det är ödet som har fört mig till denna talarstol, men finner inget annat ord för de lyckliga omständigheter som har medverkat därtill. Frågan om Guds existens vill jag lämna därhän. Närhelst jag ställs inför den frågan, vars svar är förborgat för mig, fylls jag av den djupaste respekt, trots att jag alltid har betraktat mig själv som ateist.

En människa kan inte förvandlas till en gudomlig varelse, och det behöver ännu mindre sägas att hon inte kan ersätta Gud Fader själv. En värld som styrs av en övermänniska måste bli alltmer kaotisk och drabbas av allt svårare olyckor. Under det århundrade som inleddes samma år som Nietzsche gick bort har katastrofer, framkallade av människor, tecknat mörka sidor i mänsklighetens historia. Men dåraktiga uttalanden av en i högsta grad narcissistisk filosof kan på intet sätt jämföras med de brutala handlingar som övermänniskor av skilda slag, vilka har hyllats som Folkets ledare, Rikets överhuvud och Nationens högste anförare, utan minsta betänklighet har gjort sig skyldiga till. Jag tänker inte missbruka detta litterära forum till att slösa ord på politik och historia. Jag vill endast utnyttja detta tillfälle till att ge uttryck åt en enskild författares och en enskild individs uppfattning.

En författare är en helt vanlig människa, men möjligen något känsligare... överkänsliga människor är ofta mycket svagare än andra. När en författare inte gör sig till talesman för folket och inte uppträder som en inkarnation av rättvisan kan hans röst inte bli annat än svag. Men det är just den individuella rösten som kommer närmast sanningen.

Vad jag här vill säga är att litteraturen inte kan vara något annat än en enskild människas röst, och så har det alltid varit. En litteratur som har förvandlats till en lovsång till fäderneslandet, till nationens fanbärare, till ett politiskt partis strupe och tunga eller till företrädare för en samhällsklass eller en grupp, en sådan litteratur har förlorat sitt sanna väsen. Även om den med alla tillgängliga medel och med buller och bång sprids över hela världen har den förlorat sitt existensberättigande och degraderats till ett verktyg för makten och skilda särintressen.

Under det århundrade som just har gått till ända är det just denna olycka som drabbat litteraturen. Politikens och maktens brännjärn har under det gångna seklet tillfogat litteraturen långt värre lidande än under någon annan period i det förflutna. Det förtryck och de hemsökelse som författarna har utsatts för har också varit värre än någonsin tidigare.

Om litteraturen önskar värna sitt existensberättigande och undgå att bli ett verktyg för politiken måste den återvända till den enskilda människans röst, för litteraturen utgår ju främst från den enskilda människans känslor och upplevelser. Därmed är inte sagt att litteraturen måste avskärma sig från politiken. Den uppfattningen, liksom påståendet att litteraturen måste engagera sig i politiken, har givit upphovet till en polemisk debatt om ”tendensen” i litterära verk och om frågan huruvida författaren ger uttryck för en viss politisk uppfattning eller inte. Under det föregående århundradet drabbades litteraturen svårt av den polemiken. Motsättningen mellan tradition och förnyelse, eller mellan konservatism och revolution, som sammanhänger med den polemiken, medverkade till att litteraturen blev till föremål för en debatt om valet mellan en framstegsvänlig eller reaktionär politik, och det var då som ideologien började spöka. När ideologien väl hade förenats med makten och därmed kunde utöva ett reellt inflytande drabbades både litteraturen och den enskilde författaren.

Att 1900-talets kinesiska litteratur ter sig så ytterligt enahanda och så kraftlös att den till slut tycktes ge upp andan beror på att den helt dominerades av politiken: litteraturens revolution och den revolutionära litteraturen föste både litteraturen och den enskilde författaren till avrättningsplatsen. De attacker som i revolutionens namn riktades mot Kinas traditionella kultur ledde därhän att böcker förbjöds och brändes offentligt. De författare som under dessa hundra år avrättades, kastades i fängelse, förvisades eller förpassades till arbetsläger är alltför många för att kunna räknas. Under ingen kejsarlig dynasti i Kinas historia har makthavarna gjort sig skyldiga till liknande förföljelser. Detta skapade oändliga svårigheter för den kinesiska litteraturen. Författarens frihet att ägna sig åt kreativ verksamhet var helt beskuren.

En författare som vill tillägna sig friheten att tänka måste antingen tåga eller gå i landsflykt. Men för en författare, som önskar ge uttryck åt sina tankar i skrift, blir den påtvungna tystnaden liktydig med självmord. För att undgå att begå självmord eller att hamna på listan över förbjudna författare måste den författare som vill göra sin röst hörd gå i landsflykt. En tillbakablick på historien i både öst och väst visar att det alltid har förhållit sig så. Exempelen är många: [Den forntida kinesiske poeten] Qu Yuan, Dante, Joyce, Thomas Mann, Solzjenitsyn och de många intellektuella som gick i landsflykt efter massakern på torget intill Den himmelska fridens port 1989. Detta är det öde som oundvikligen drabbar den poet och författare som vill värna sin egen röst.

Under de årtionden då Mao Zedong utövade sin totala diktatur var det inte ens möjligt att dra sig undan världen. De bergskloster och tempel som under den feodala perioden hade erbjudit en tillflykt för [oliktänkande] skolarer jämnades med marken, och de som i hemlighet ägnade sig åt författarskap riskerade livet. För den som ville bevara sin förmåga att tänka självständigt återstod endast att tala till sig själv, och även det måste ske i största hemlighet. Jag vill här framhålla att det var först när jag inte hade möjlighet att skriva som jag insåg hur outhärlig litteraturen är: det är litteraturen som gör det möjligt för människan att bevara sitt medvetande.

Detta att tala till sig själv kan sägas vara själva upphovet till litteraturen. Att utnyttja språket till att kommunicera med andra är av sekundär betydelse. Det är först när människan låter sina erfarenheter och tankar formas i språket för att sedan skriva ner dem som de omvandlas till litteratur. När detta sker har författaren ingen som helst tanke på nyttan av vad han eller hon skriver, och kan inte heller tänka sig att resultatet någonsin kan komma att publiceras. Att författaren fortsätter att skriva beror på att skrivandet skänker stor glädje, compensation och tröst. Min långa roman *Andarnas berg* började jag skriva först sedan mina tidigare verk hade förbjudits, trots att de redan hade utsatts för sträng självzensur. Jag skrev den för mig själv i ett försök att lindra min känsla av ensamhet och hyste inget hopp om att den skulle publiceras.

När jag tänker tillbaka på min verksamhet som författare vill jag framhålla att skrivandets främsta uppgift är att göra det möjligt för författaren att bekräfta sitt eget värde. Frågorna om huruvida verket kommer att utges och huruvida det kommer att väcka gensvar hos läsarna får framtiden svara på.

Jag anser att litteratur uppstår ur författarens behov av att tillfredsställa sig själv. Verkets mottagande av läsarna är en senare fråga, och det har författaren själv ingen möjlighet att påverka. Många odödliga verk i världslitteraturens historia förblev outgivna under författarnas livstid. Hur skulle dessa författare ha kunnat fortsätta att skriva om de inte under själva skrivandet hade nått fram till en bekräftelse av sitt värde? De största romanerna i Kinas litterära historia – *Xiyouji* (*Färden till Västern*), *Shuihuzhuan* (*Berättelser från Träskmarkerna*), *Jin Ping Mei* (*Jin Ping Mei*) och *Hongloumeng* (*Drömmen i Den röda paviljongen*) – skrevs av fyra mästare, vilkas livsöden är lika svårutforskade som Shakespeares. Det enda dokument som finns kvar är en självbiografisk essä av Shi Naian [den förmodade författaren till *Shuihuzhuan*]. Om det

inte förhölle sig så som han själv säger, att han skrev endast för sitt eget nöjes skull, hur skulle han då ha kunnat ägna hela sitt liv åt att skriva detta väldiga verk, som inte skänkte honom något vederlag medan han levde? Förhöll det sig inte på samma sätt med Kafka, föregångsmannen på den moderna romanens område, och Fernando Pessoa, en av 1900-talets djupsinnigaste poeter? När de tog sin tillflykt till språket var det inte för att förändra världen. Men de fortsatte att klä sina tankar i ord, fullt medvetna om den enskilda människans kraftlöshet. Så stark är den magiska kraft som språket äger.

Språket är den förnämsta utkristalliseringen av den mänskliga civilisationen, så utomordentligt subtilt, så alltomfattande och så ogripbart. Det tränger igenom överallt, genomsyrar människans känslor och medvetande och gör det möjligt för henne att nå kunskap om världen. Lika sällsam är skriften, som förmår förmedla litterära verk till eftervärlden och som gör det möjligt för isolerade individer att kommunicera med människor från en annan kultur och en annan tid än deras egen. Det är genom skriften som författandets och läsandets ovillkorliga samtidighet länkas till de eviga värden som litteraturen besitter.

Själv hyser jag viss misstro till de moderna författare som i alltför hög grad betonar sitt eget lands kultur. Om jag utgår från min egen bakgrund, och från det språk som är mitt, finner jag att jag självfallet har präglats av den kinesiska kulturmiljön, som är så intimt förbunden med språket, och att detta på ett visst sätt har format mitt medvetande, mina tankar och mitt sätt att ge uttryck åt dem. Men en författares kreativa verksamhet börjar just där språket har sagt sitt, för att sedan fortsätta att skildra vad språket ännu inte har givit fullt uttryck åt. Den som med språkets hjälp ägnar sig åt skapande verksamhet behöver alls inte klistra på sig en färdigtryckt etikett, som tydligt anger hans nationella tillhörighet.

Litteraturen känner inga nationsgränser och genom översättning kan den också forcera språkbarriärer. När litteraturen väl har överskridit de speciella samhällsliga sedvänjor och de relationer människor emellan vilka har utformats i skilda miljöer och under olika tider då framstår den mänskliga naturen, sådan den uppdragas i det litterära verket, som gemensam för hela mänskligheten. Därtill kommer att vilken som helst modern författare har mottagit många inflytanden från andra kulturer än hans eller hennes egen. När en författare, som inte enbart ägnar sig åt skriva ihop turistbroschyrer,

i alltför hög grad betonar sitt eget lands kulturella särdrag, kan det inte undgå att väcka misstro hos läsaren.

Detta att litteraturen överskrider ideologier, gränser och ett nationellt förankrat medvetande kan liknas vid att en enskild individs existens är fundamentalt oberoende av alla slags ismer. De omständigheter under vilka människan lever är av långt större vikt än alla lärda utläggningar och spekulationer om vad tillvaron är. Litteraturen är ett allsidigt och hämningslöst iakttagande [och beskrivande] av de svåra omständigheter under vilka människan lever. Alla försök att begränsa litteraturen betingas av yttre faktorer, politiska, samhällseliga, etiska och traditionsbundna vilka alla syftar till att klippa till och inpassa den i olika ramar, att tjäna som utsmyckning.

Men litteraturen tjänar varken som utsmyckning åt makten eller som något mondänt raffinemang i samhället. Den har sina egna värderingar, förankrade i en estetisk bedömning. En estetisk bedömning som utgår från verkets absoluta överensstämmelse med människans känslor är det enda kriterium som kan läggas till grund för värderandet av ett litterärt verk. Den värderingen skiljer sig självfallet från person till person, då ju mänskliga känslor är individuellt betingade. Men i dessa subjektiva estetiska värderingar kan man faktiskt urskilja allmänt vedertagna kriterier. Den kritiska förmåga som uppammas genom idog läsning av litteratur kan få läsaren att under läsningen av ett litterärt verk på nytt nå fram till en sann förståelse av de poetiska kvaliteter, skönhetsvärden, höga ideal, skrattretande episoder, tragiska händelser, fantastier samt den humor och ironi som verket kan rymma.

Den poetiska känslan i ett verk härrör inte enbart från författarens känslsamhet. En författares ohämmade narcissism är ett slags barnsjukdom, som svårligen kan undvikas på nybörjarstadiet. Därtill kommer att känslsamhet kan uttryckas på en mängd skilda plan. I de högre sfärerna går den inte upp mot ett lidelsefritt iakttagande på avstånd. Den poetiska känslan döljs då i detta iakttagande från långt håll. Om den iakttagande blicken även skärskådar författaren själv, samtidigt som den svävar högt över personerna i boken och dess författare, blir den till författarens tredje öga, en i möjligaste mån neutral blick. På så sätt kan även katastrofer och allt avskräde i människans värld skildras på ett inträngande sätt. Samtidigt som författaren skildrar lidande samt avskyvärda och vämjeliga skeenden kan han framkalla känslor av medlidande, kärlek till livet och stark tillgivenhet.

En estetisk värdering, som är fast rotad i människans känslor, kan förmodligen aldrig bli omodern, även om modet inom litteraturen, liksom inom konsten, växlar från en tid till en annan. Men skillnaden mellan värderingen av litteraturen och det fashionabla modet ligger däri att det senare endast värdesätter det som är nytt. Det är den principen som ligger till grund för de ständiga förändringarna på marknaden. Bokmarknaden utgör inget undantag. Men om författaren i sina estetiska bedömningar skulle följa svängningarna på marknaden vore det liktydigt med att litteraturen beginge självmord. I dagens konsumtionssamhälle förefaller det mig lämpligast att litteraturen intar en kyligt avvaktande hållning.

För tio år sedan, när jag efter sju års arbete hade skrivit färdig romanen *Andarnas berg*, skrev jag en kort essä, i vilken jag förordar en litteratur av följande slag.

Litteraturen har ingenting med politik att göra, den är enbart en angelägenhet för författaren som individ. Iakttagande, återkallandet i minnet av en tidigare erfarenhet, några uppdyktade historier, känslor av olika slag, uttryck för något slags sinnesstämning, allt detta kan tillfredsställa hans behov av underlag för sina tankar.

När en författare talar för sig själv, eller skriver, kan andra lyssna till honom, om de så vill, eller läsa hans verk, om de så vill. Författaren uppträder inte som talesman för sitt folk och han är inte heller värd att hyllas som en idol. Han är inte heller en brottsling eller en folkets fiende. Att han stundom råkar illa ut på grund av sina verk beror på att andra kräver att så skall ske. När makthavarna behöver skapa några fiender för att avvända folkets uppmärksamhet är det författarna som offras. Än värre är att vissa förvirrade författare betraktar det som en stor ära att ha blivit offerade.

”I själva verket är förhållandet mellan författaren och hans läsare så beskaffat att de aldrig behöver träffas eller umgås med varandra: det räcker att de möts genom hans verk, på ett andligt plan. Men ett ofrånkomligt krav ställer den mänskliga aktivitet som det litterära skrivandet utgör: författaren och läsaren måste möta varandra av egen vilja. Av den anledningen har litteraturen inga som helst förpliktelser gentemot massorna.

Det är ingenting som hindrar att vi ger den litteratur som har återvunnit sitt ursprungliga väsen beteckningen ’kyligt objektiv’. Dess existensberättigande består däri att den förser mänskligheten med en renodlat andlig sysselsättning, som når bortom tillfredsställandet av materiella behov. Det slags litteratur har självfallet inte börjat

skrivs i dag. Men i det förflutna måste den huvudsakligen värja sig mot den politiska makten och trycket från samhällets invanda föreställningar, medan den i dag måste kämpa också mot konsumtionssamhällets kommersiella värderingsnormer. För att kunna överleva måste den lära sig att med gott mod uthärda ensamheten.

En författare som ägnar sig åt detta slags författarskap har svårt att försörja sig och måste därför tjäna sitt bröd på annat sätt. Därför bör författarskap av det slaget betraktas som en lyx, ett slags tillfredsställande av rent andliga behov. För att denna kyligt objektiva litteratur skall kunna publiceras måste författaren förlita sig på sina vänners ansträngningar. Exempel därpå är Cao Xueqin [författaren till den kinesiska romanen *Hongloumeng*] och Kafka. Deras verk kunde inte utkomma under författarnas livstid, de gav inte upphov till litterära strömningar och författarna betraktades inte som klart lysande stjärnor i samhället. Författare av det slaget levde och verkade i samhällets utkanter eller i dess springor. Utan hopp om vederlag och utan att söka samhällets uppskattning ägnade de sig träget åt en andlig verksamhet, som de själva fann glädje i.

Den kyligt objektiva litteraturen är en litteratur som går i landsflykt för att kunna överleva, en litteratur som vägrar att låta sig strypa av samhället, som strävar efter att rädda sig själv på det andliga planet. Om en nation inte anser sig kunna ge plats åt en sådan onyttig litteratur drabbar det inte bara författaren: det är också djupt tragiskt för nationen själv.”

Att jag under min livstid har varit lycklig nog att av Svenska Akademien tilldelas detta synnerligen ärofulla pris beror till stor del på att många vänner över hela världen under flera år osjälviskt och träget har översatt, utgivit, framfört och recenserat mina verk. Då listan över dessa vänner är alltför lång kan jag inte här tacka var och en av dem.

Jag vill också rikta ett tack till Frankrike, som har tagit emot mig med öppna armar. I det landet, där litteraturen och konsten blomstrar, har jag skänkts frihet att ägna mig åt skapande verksamhet, och där har jag också mina läsare och min publik. Jag skattar mig lycklig att jag inte längre behöver känna mig ensam, trots att den verksamhet jag ägnar mig åt i högsta grad kräver avskildhet.

Jag vill här också säga att livet inte alltid är en fest. Inte alla länder i världen har som Sverige åtnjutit fred i 180 år. De fruktansvärda katastrofer som drabbade världen under det förra århundradet har inte skapat immunitet för det sekel som just har inletts.

Minnet kan inte ärvas på samma sätt som biologiska gener. Trots sin intelligens är mänskligheten inte klok nog att förmå lära av det förflutna. Människans intelligens kan tvärtom leda till fruktansvärda utbrott, som hotar hennes existens.

Mänskligheten gör helt visst inte ständiga framsteg. Historien – och här måste jag tala om den mänskliga civilisationens historia – är inte stadigt framåtskridande. Från stagnationen under den europeiska medeltiden till den tillbakagång som i modern tid har präglat den asiatiska kontinenten kulminerade den kaotiska utvecklingen i de två världskrigen under 1900-talet, då teknikerna som utnyttjades för att döda människor blev alltmer sofistikerade. Den mänskliga civilisationen har inte utvecklats i takt med landvinningarna på vetenskapernas och teknikens områden.

Varken vetenskapliga metoder, som försöker förklara historien, eller en historiesyn, som med hjälp av den bedrägliga dialektiken försöker dra slutsatser därom, har kunnat förklara det mänskliga handlandet. När det fanatiska intresse för utopier, som varade i mer än hundra år, har slocknat, och dammet från de ständiga revolutionerna har lagt sig, är det då inte rimligt att de som var lyckliga nog att överleva drabbas av bitterhet?

Negerandet av en negation leder inte nödvändigtvis till bejakande, och revolutionära idéer har inte alltid kunnat förverkligas. Utopierna om det nya samhället baseras på förutsättningen att den gamla världen måste i grunden förgöras. När den revolutionära samhällsteorien tillämpas på litteraturen innebär det att den lustgård som ursprungligen var avsedd för skapande verksamhet förvandlas till en krigsskådeplats, där företrädare för den äldre generationen slås ner och den traditionella kulturen trampas under fötterna. Allt måste börja om från noll, endast det nya hyllas. Litteraturens historiska utveckling förklaras som en oavbruten följd av samhällsfientliga utspel.

Författaren kan faktiskt inte spela rollen av demiurg och bör heller inte vara övermodig nog att betrakta sig själv som en Kristusgestalt. Det skulle inte endast innebära att han själv förlorade vettet, det skulle också förvandla hans värld till en hallucination: han skulle befinna sig i en skärseld där inget liv längre vore möjligt. Om det är de andra som är helvetet, skulle han själv då inte hamna där om han förlorade greppet om det egna jaget? Förutom att han själv offrades på framtidens altare skulle andra tvingas att dela hans öde.

Vi får inte ha alltför bråttom att sammanfatta det tjugonde seklets historia. Om vi fastnar i ruinerna efter ännu en ideologisk konstruktion har den historiska utvecklingen varit av intet värde. Senare tidens människor måste då återställa ordningen.

En författare är inte heller någon profet, det viktiga är att han lever i nuet, att han gör rent hus med allt bedrägeri, avstår från önsketänkande, skaffar sig en klar uppfattning om [vad som sker i] det närvarande ögonblicket och på samma gång skärskådar sig själv. Alla svårigheter och allt förtryck betingas oftast av yttre omständigheter, men förvärras av den enskilde individens svaghet och oro, som återverkar menligt också på andra.

Då mänsklighetens handlande är så svårbegripligt, och då den enskilda människan har svårt att nå kunskap om sig själv kan litteraturen inte vara något annat än ett resultat av själviakttagande. Under den självbetraktelsen kan en svag strimma av medvetande lysa upp det egna jaget.

Litteraturen syftar inte till att omstörta samhället; den ser som en angelägen uppgift att upptäcka och uppenbara sanningar i denna världen, som människor sällan känner till eller har otillräcklig kunskap om, eller som de tror sig känna till, men i själva verket saknar kunskap om. Sanningen är obestridligen litteraturens mest fundamentala kvalitet.

Det nya seklet har redan inträtt. Huruvida det är nytt eller inte låter jag vara osagt. Det är dags för den litterära revolutionen och den revolutionära litteraturen att slå följe med den söndervittrande ideologien. De illusioner som i över ett århundrade har omgärdat samhällsutopierna har skingrats för vinden. Befriad från den ena eller den andra ismens bojor bör litteraturen återgå till [att skildra] den mänskliga tillvarons vansklighet, en vansklighet som inte har förändrats i någon vidare utsträckning och som i alla tider kommer att tjäna som tema för litteraturen.

Vi lever i en tid som saknar förutsägelser och löften och det finner jag själv vara helt i sin ordning. Författaren bör inte längre spela rollen av profet och domare. De många förutsägelseerna under det föregående seklet har visat sig vara bedrägliga. Vi behöver inte producera några vidskepligheter vad framtiden beträffar, det är bättre att avvakta utvecklingen. För författaren är det bättre att uppträda som vittne och i möjligaste mån framvisa sanningen.

Därmed vill jag inte ha sagt att litteratur är liktydig med en uppteckning av verkligheten. Vi måste ha klart för oss att vittnesmålen i uppteckningar av verkligheten ger mycket litet, samt att motiven bakom handlingar och skeenden oftast förblir förborgade. Men när litteraturen möter sanningen kan den utan att utelämna någonting avslöja vad som ryms i människans hjärta och följa hela det förlopp som detta ger upphov till. Sådan är den kraft som litteraturen äger, under förutsättningen att författaren avslöjar sanningen om människans tillvaro utan att själv dikta ihop någonting.

Författarens förmåga att klart urskilja sanningen bestämmer kvaliteten på hans verk. Den förmågan kan inte ersättas av en lek med språket eller av några skickligt utformade stilistiska knep. Det finns en mängd olika uppfattningar om vad sanningen i själva verket är, och det finns också många olika sätt att närma sig sanningen. Men en enda blick kan avgöra huruvida författarens skildring av tillvarons mångfald ger en falsk bild eller en sann bild utan utelämnningar. Att med hjälp av semantiska spekulationer avgöra vad som är sant eller inte hör hemma i en ideologiskt förankrad litteraturkritik, vars principer och dogmer inte har mycket med den skapande litteraturen att göra.

Huruvida författaren i sitt verk har ställts inför sanningen eller inte är en fråga som inte endast berör hans kreativa metod, den är också intimt förbunden med hans inställning till skrivandet. Om vad han skriver är sanning innebär det att hans skrivande har ett ärligt uppsåt. Sanning är här inte enbart ett litterärt värdeomdöme, det har också en etisk innebörd. Författaren har inte åtagit sig uppdraget att moraliskt fostra sina läsare; hans uppgift är att uppenbara [sanningen om] de oändliga skaror av varelser som ryms i det omätliga universum varom Buddha talade, och på samma gång blotta sig själv, utan minsta förbehåll, och visa fram de hemligheter som är fördolda i människans hjärta. För författaren framstår sanningens förhållande till litteraturen som en manifestation av etik, en litteraturens etik av högsta dignitet.

När en författare med en sträng inställning till skrivandet håller i pennan utgår även den litterära fiktionen från förutsättningen att den måste ge en sann bild av människans liv. Det är detta som har skänkt livskraft åt många mästerverk i världslitteraturen. Det är av den anledningen som de grekiska tragedierna och Shakespeare aldrig någonsin kommer att bli omoderna.

Litteraturen framställer inte endast kopior av verkligheten: den tränger under verklighetens yta och når ner till dess djup. Den avslöjar vad som är falskt, den svävar

högt över vardagens företeelser och ställer ut till beskådande de orsakssammanhang som ryms inom dess vida synfält.

Även fantasin kommer till uttryck i litteraturen. Men dessa andliga färder är inte tomt prat. En fantasi, som inte är förknippad med sanna känslor, och fiktioner, som saknar förankring i livserfarenheter, blir bleka och kraftlösa. Ett verk, som författaren inte ens själv tror på, kan helt visst inte göra intryck på läsaren. Det är självfallet inte endast erfarenheter från det dagliga livet som kommer till uttryck i litteraturen, och författaren begränsar sig inte enbart till sina egna erfarenheter. Vad han har hört och sett och vad som har förtalts i tidigare verk kan han med hjälp av språket göra till sina egna erfarenheter. Det är ytterligare ett exempel på språkets magiska kraft.

Liksom besvärjelser och böner rymmer språket en kraft som får hjärtat att klappa och kroppen att skälva. Språkets konst ligger just däri att berättaren kan överföra sina egna upplevelser till andra. Det nöjer sig inte enbart med ett system av tecken, en semantisk struktur och grammatiska konstruktioner. Om man glömmer bort den levande berättaren, som gömmer sig bakom språket, förvandlas tolkningen av textens betydelse till en intellektuell lek.

Språket är inte enbart en bärare av föreställningar och idéer, det vädjar också till känslan och intuitionen. Det är anledningen till att en uppsättning tecken och informationsdata inte kan ersätta en levande människas språk. Bakom de uttalade orden finns talarens trängtan och bevekelsegrunder, hans intonation och hans sinnesstämning, vilket allt inte kan beskrivas med hjälp av en semantisk eller retorisk begreppsapparat. Språkets mening i en litterär text kommer till fullt uttryck först när den föredras av en levande människa. Texten måste uppfattas av örat och inte enbart av de verktyg vi använder när vi tänker. Människan behöver språket inte enbart för att överföra sina tankar utan också för att lyssna till och lära känna sig själv.

Här tillåter jag mig att parafasera ett uttalande av Descartes och använda det om författaren: ”Jag ger uttryck åt mina tankar, alltså är jag.” Författarjaget kan vara författaren själv, som kan vara identisk med berättaren eller med någon person i boken. Det kan också vara han eller hon, det kan också vara du. Berättaren kan uppspaltas på första, andra eller tredje person. Fastställandet av subjektspronominets identitet är själva utgångspunkten för uttryckandet av känslor och tankar, ur vilken tre olika

narrativa gestaltningar kan formas. Det är i sökandet efter sin speciella narrativa metod som författaren uttrycker sina känslor och tankar.

I mina romaner låter jag personerna framträda som personliga pronomina. Med hjälp av pronomina jag, du och han/hon beskriver och iakttar jag samma huvudperson. Samma person representeras av skilda personliga pronomina. Det förfrämligande som skapas när en och samma person representeras av tre skilda pronomina förser skådespelarna med ett vidgat psykologiskt rum. Jag har nämligen använt växlingen mellan skilda pronomina även i mina dramer.

Romaner och dramer har alltid skrivits och kommer alltid att skrivas. Varje försök att dödförklara en litterär eller konstnärlig genre är fåfängt.

Språket, som föddes samtidigt med den mänskliga civilisationen, är lika märkligt som livet självt, och dess uttryckskraft är outtömlig. Författarens uppgift är att upptäcka och utveckla språkets latent kapacitet. Författaren är ingen demiurg, han förmår inte förgöra världen, trots att den är så gammal och urmodig. Han har inte heller kraft nog att bygga en ny och idealisk värld, trots att den värld vi lever i är så underlig och ofattbar för det mänskliga intellektet. Men han kan i högre eller mindre grad uttrycka något fräscht och nytt, lägga något till vad tidigare författare kan ha sagt, eller ta vid där tidigare författare slutade.

Att litteraturen skulle kunna utnyttjas för subversiva syften är tomt prat av dem som hyllar tanken på en litterär revolution. Litteraturen känner ingen död, och författare kan inte heller slås ner. Varje författares verk har sin givna plats på bokhyllan. Han överlever så länge som hans verk finner läsare. Om ett enda verk av en författare bevaras i mänsklighetens väldiga bibliotek och en gång i tiden kan finna en läsare bör det tjäna författaren till stor tröst.

Men litteratur, vare sig man betraktar den ur författarens eller läsarens synpunkt, är någonting som fullbordas i nuet och det är det som ger den dess värde. Den författare som skriver för framtiden är en effektsökare, som bedrar både sig själv och andra. Litteraturen är till för de levande och är därtill en bekräftelse av det nu i vilket de lever. Det är detta eviga nu, denna bekräftelse av den individuella människans liv, som ger litteraturen dess orubbliga existensberättigande, om man nu måste söka ett berättigande av denna väldiga, i sig själv vilande verklighet.

Det är först när man skriver utan tanke på sin försörjning, eller när man finner glädje i skrivandet, utan att ha klart för sig varför eller för vem man skriver, som skrivandet framstår som en absolut nödvändighet, det är först då som litteratur blir till. Det ligger i själva litteraturens natur att vara helt onyttig. Att det litterära skapandet har kommit att betraktas som ett yrke är ett olyckligt resultat av arbetsfördelningen i det moderna samhället och en bitter frukt för författaren att bita i.

Detta gäller framför allt den tid vi nu lever i, då marknadsekonomin har en så dominerande ställning att till och med boken har blivit en handelsvara. På denna gränslösa och ohämmade marknad finns det inte plats för forna tiders fria litterära sammanslutningar och litterära rörelser, för att inte tala om enskilda och isolerade författare. Om en författare vägrar att ge efter för trycket från marknadskrafterna, vägrar att sjunka så lågt att han framställer kulturprodukter av det slag som modet kräver, då måste han försörja sig på annat sätt. Litteraturen har ingenting att göra med bästsäljare och tio-i-topp-listor men ändå ägnar sig televisionen och andra massmedia snarare åt reklamakeri än åt författarna. Frihet att skriva får man inte till skänks, och den kan inte heller köpas: den svarar mot ett inre behov hos författaren själv. Sådant är frihetens pris.

Hellre än att säga att Buddha ryms i ens eget hjärta bör man säga att det är friheten som ryms där. Det beror på dig själv hur du vill använda den friheten. Om du är beredd att byta den mot något annat tar friheten till flykt som en fågel, ty sådant är frihetens väsen.

Att författaren fortsätter att skriva utan tanke på vederlag innebär en bekräftelse av hans eget värde. Det är självfallet också en utmaning riktad mot samhället. Men den utmaningen är ingen utstuderad gest. Författaren har inget som helst behov av att förhäva sig själv för att framstå som en hjälte eller kämpe. När hjältar och kämpar drar ut i strid gör de det för en ädel saks skull eller för den ära som striden skänker dem, och det är någonting som ligger bortom litteraturens råmärken. Det är genom språket som författaren riktar sin utmaning till samhället; språket måste förankras hos personerna i hans verk och i de situationer i vilka de uppträder, i annat fall blir det till skada för litteraturen. Litteratur är inte liktydig med vredesutbrott; den vrede som den enskilde författaren bär inom sig får inte ta sig uttryck i anklagelser. Det är först när författarens

känslor smälter in i det litterära verket som detta får livskraft och undgår att nötas av tiden.

Det är därför riktigare att säga att det är det litterära verket, och inte dess författare, som utmanar samhället. Verk som ständigt bevarar sin aktualitet utgör mäktiga gensvar på författarens egen tid och samhällsmiljö. När larmet från händelserna i det litterära verket har stillats och när dess gestalter har tystnat är det författarens livs levande röst som hörs, om verket fortfarande förmår locka läsare.

Utmaningar av det slaget förmår förvisso inte förändra samhället; vad som sker är endast att en ensam individ med hjälp av en åtbörd, som inte behöver vara så iögonenfallande, men som ändå på något sätt skiljer sig från det vanliga, försöker överskrida de konventionella gränser som har kringskurit hans sociala miljö. Därmed ger författaren också uttryck åt en viss stolthet över att vara människa. Nog vore det bra ledsamt om den mänskliga civilisationens utveckling endast skulle följa helt obegripliga lagar och blinda strömmar som flyter än hit än dit, utan att en enskild människa finge tillfälle att uttrycka en avvikande mening. I det avseendet tjänar litteraturen som komplement till historien. När historien påtvingar människorna sina lagar, utan att ge dem tillfälle att välja, måste den enskilda människan göra sin röst hörd. Människligheten har inte enbart en historia, den har också fått litteraturen till skänks. Därmed har människan, trots sin obetydlighet, begåvats med en smula självförtroende.

Ärade Akademiemedlemmar! Jag vill tacka Er för att Ni har skänkt detta Nobelpris åt litteraturen, åt en litteratur som inte har undsluppit det lidande som har drabbat människligheten, som inte heller har undsluppit politisk förföljelse, men som ändå har vägrat att underkasta sig. Jag tackar Er för att Ni har skänkt detta prestigefyllda pris åt ett ouppmärksammat författarskap, som har hållit sig fjärran från marknadens manipulationer, men som dock förtjänar att läsas. Samtidigt vill jag tacka Svenska Akademien som har låtit mig framträda i denna talarstol, mot vilken världens blickar riktas, som har velat lyssna till mig, och som har låtit en svag människa höja sin spröda röst, som sällan har hörts i etermedia, och tala till världen. Jag föreställer mig att detta överensstämmer med Nobelprisets syfte. Jag vill tacka Er alla för att Ni har givit mig detta tillfälle.

Översättning: Göran Malmqvist